КОММУНИСТ

ДИРИЛӘН ЈАДДАШЫМЫЗ

ЈАЛНЫЗ БӘШӘРИЈЈӘТИН ЈАРАТМЫШ ОЛДУҒУ БҮТҮН СӘРВӘТЛӘРИ БИЛМӘКЛӘ ӨЗ ЗЕҺНИНИ ЗӘНКИНЛӘШДИРДИЈИН ЗАМАН КОММУНИСТ ОЛМАГ ОЛАР.

В. И. ЛЕНИН.

Мәнә көрә дүнјанын ән гәдим, ән гәмли вә садә көрүндүјү гәдәр дә дәрин мә'налы һекајәтләриндән бири гәфәсдәки бүлбүл һаггындадыр. Бүлбүл өмрү боју јана-јана азадлыг нәғмәси охујур, өзүнү гәфәсин диварларына чырпыр. Бир күн гәфәси ачыб ону азад едирләр. Анчаг учуб кетмир. Гајыдыб јенидән гәфәсә кирир. Чүнки о, уча билдији, будагдан-будаға гонуб сүрәкли зәнкүләләр вурдуғу күнләри чохдан јаддан чыхарыб. Бүлбүл азадлығын дадыны, өз кечмишини унудуб.

Кимлијини, көкүнү, кечмишини унутдурмаг тарих боју инсаны гула чевирмәјин башлыча јолу, үсулу олуб. Доғулдуғу јери, ата-анасыны, дилини јаддан чыхарыб. «Мангурдлашан» сајсыз-һесабсыз күч, силаһ, гадаған, гәзәб «гурғулары» заман-заман чешидли адлар алтында, чешидли империјаларын, һакимләрин бујруғунда дүнјанын бу башындан о башына, о башындан бу башына ахышараг Јер үзүнә фәлакәт тохуму сәпмишләр.

Сон вахтларда өлкәмизин тарихиндә јазылмамыш вә ја ачылмамыш сәһифәләрдән, ағ вәрәгләрдән чох данышылыр. Әслиндә тарих боју белә олуб. Һәр јени гүввә, јени һакимијјәт өзүндән әввәл јарадыланлары мәһв едиб күлә дөндәрмәсәјди, бәшәријјәтин мадди вә мә'нәви хәзинәләри индикиндән мин дәфәләрлә зәнкин оларды. Дәмәли, јаддашымыз, зәкамыз бөјүк оларды. Вә биз инсан адлы мө'чүзәнин кечиб кәлдији јолларын чох узаг башланғычларыны көрә биләрдик. Мәһв етмәк, унутдурмаг, һәр шеј мәндән башланыр иддиасы — һәмишә өз ирадәсини вә һакимијјәтини гәбул етдирмәк васитәси олуб. Бу иддианы ирәли сүрәнләр, адәтән, чәмијјәтин көзүнә пәрдә чәкиб, ону өз јаланларына инандырмаға чалышыблар. Гәдим Шәрг мүдрикләринин бир сөзү вар: Дүнјанын фәлакәти о заман башлајачаг ки, һакимләр зүлм ичиндә инләјән халга үз тутуб «Сизә сәадәт кәтирмишик» — дејәчәк вә һәлә халгын бојнуна миннәт дә гојачаглар.

Узаг тарихләр бир јана, өлкәмизин јетмиш бир иллик өмрү чәрчивәсиндә дә биз белә фәлакәтләри аз көрмәмишик вә ашкарлыг, демократија тәләбләринин ирәли сүрүлдүјү күнләримиздә, бәлкә дә ән бөјүк газанчымыз вә севинчимиз һәмин фәлакәтләрин үстүндәки тозлу пәрдәләри көтүрүб халга о гырмызы бајрагларын, о театр, декор зәр-зибасына бүрүнмүш гәләбә рапортларынын вә хошбәхтлик нидаларынын, о чамаатын көзүнә күл үфүрән шүарларын, о тәлхәк вәдләринин вә тәрәннүмләринин алтындакы, архасындакы ачы мәнзәрәни көстәрә билмәјимиздир.

Халгын јаддашы өзүнә гајтарылыб. Һәгигәт һисси, чәсарәт һисси гајтарылыб. Инди, бу јени һиссијјатла баханда јахын кечмишимиздә дүнјанын ән улу мәзһәкәчиләринин белә һәсәд апара биләчәји гејри-ади комедијалар көрүрүк. Фәндкирлик усталары кими милјонларын көзүнү бағлајан вә һамыны дәрдини унутдуруб, өз јасында ојнадан рәһбәрләр көрүрүк.

Ушаглыг јаддашымын лап илк гатларындан бир хатирә баш галдырыр: кәндимизин ичиндәки чаван чинар ағачынын әтрафында топлашмыш адамлар радиоја гулаг аса-аса ағлашырдылар; «Сталин өлүб».

Гәдим вә мәрд бир милләтин оғлу ола-ола рәзил күнә дүшмүш, арпа говурғасыны ач ушаглара гашыгла бөлән, тәрә јемәкдән дилләри дә јашыл јарпаға дөнән, кишиләрә үз тутуб инди киминсә әвәзиндән, бәлкә дә елә тарихин әвәзиндән «о көз јашларыныза көрә бизи бағышлајын!» — демәк истәјирәм. Өз көз јашларымдан да үзр истәмәк истәјирәм. Чүнки о јашларын мәним халгымын көксүндә тарих боју сағалмајачаг јаралар ачан бир чәлладын өлүмүнә төкүлдүјүнү билмәмишик!

Јапон јазычысы Акутагаванын сон дәрәчә көзәл бир новелласы вар: бир дәфә кәзинти заманы Будда чәһәннәмә бахыр вә нәзәрләри орада, дәрәнин дибиндә ган көлүнүн ичиндә чабалајан чәллад көзүнә саташыр. Јадына дүшүр ки, бу амансыз адам өмрү боју јалныз бирчә дәфә хејирхаһлыг едиб, јолда бир һөрүмчәји ајагламамышды. Будда гәрара кәлир ки, һәмин һөрүмчәјин хәтринә бу адамы чәһәннәмдән гуртарсын. Чәннәт һөрүмчәјинин һөркүсүндән бир тел ајырыб чәһәннәмә саллајыр. Ган көлүндә боғулан күнаһкар бәндә гаранлыг сәмадан күнәш шүасына бәнзәр бир телин салландығыны вә дүз онун үстүнә кәлдијини көрүр. Тез бу күмүшү телдән јапышыб хилас олмағына севинә-севинә јухары дырмашыр. Анчаг бир дә бахыр ки, јүзләрлә, минләрлә күнаһкар бәндә гарышга сүрүсү кими онун далынча дүзүлүб јухары галхыр вә гәрибәдир ки, тел гырылмыр. Хилас олмасына лап аз галанда кәрилмиш телин гырылачағындан горхуб үзүнү далынча дырмашанлара тутур: «Еј күнаһкарлар, бу мәним һөрүмчәјимдир, дүшүн ашағы!» — дејә гышгырыр. Елә бу заман һөрүмчәк тору онун тутдуғу јердәнчә гырылыр вә бүтүн чәһәннәмликләр јенидән ган көлүнүн гаранлығына гәрг олур. Бу «мәнимләр», «мәнимләр» нә гәдәр адамы ган дәнизиндә боғуб. Тәк-тәк адамларын ирадәси бүтөв халгларын талејинә көлкә салыб, бүтөв милләтләр өз јурдундан дидәркин салыныб. Вә бүтүн бунлар дәбдәбәли «азадлыг», «бәрабәрлик» сөзләри илә пәрдәләниб...

ИНГИЛАБ
ДАВАМ
ЕДИР

Гадаған олунмуш архивләрин ағзынын ачылдығы, кечмишин көзүнә дүз бахмаг вә тарихимиз барәдә дүзкүн данышмаг имканы газандығымыз бир вахтда јенә дә сөзү јарымчыг дејиб, јарымһәгигәтлә, јарымүрәклә јашасаг, кәләчәјин ајры чүр сәһвләринә өзүл һазырламыш оларыг.

Ашкарлыг һәр халга өз талеји һаггында даһа дәриндән дүшүнмәк имканы вериб. Өтән әсрдә ики империјанын һөкмү илә парчаланмыш Азәрбајчанын чәнубу вә шималында узун-узун илләрин дәрдләрини вә фачиәләрини дәриндән вә објектив өјрәнмәк вахты чатыб. Бу тарихи биз јалныз ашкарлыг дөврүнүн гајтардығы ити јаддашла дәрк едә биләрик. Јалныз бу јаддаш сајәсиндә биз өтән әсрдә истиглалијјәт уғрунда вурушмуш адамларын адларыны халгын азадлыг мүбаризәсинин парлаг сәһифәләриндә бәрпа едә биләрик. Јалныз бу јаддашын сајәсиндә биз Низамијә ад вериб сонра өз ады унутдурулан гәдим шәһәримизин, нәһајәт, «бәраәт» газаначағына үмид бәсләјә биләрик. Јалныз бу јаддаш нәтичәсиндә јүз ил ордуја чағырылмадығына көрә дөјүш габилијјәтини итирән, рүшвәтә, әлнәјрилијә өјрәдилән, өз мәдәнијјәтинә, дилинә, дининә үстдән ашағы бахмаға вадар едилән, бүтүн рәсми мәтбуатда икинчи нөв бир милләт кими каһ «татар», каһ «иранлы», каһ «туземетс» адландырылан вә һәтта өз даһи оғулларынын дилијлә јалныз гүсурлу чәһәтләри көстәрилән, күлүш һәдәфинә дөнән, бир әсрдә нечә-нечә ингилабы боғулан, ики дәфә әлифбасы дәјишдирилән бир милләтин дөзүмүнә һејрәтимизи ифадә едә биләрик.

Дирилән јаддашымыз бизә ијирминчи илләрин милләт севкиси илә јанан вә буна көрә дә каһ «милләтчи», каһ «пантүркист», каһ «панисламист» дамғалары илә ләкәләнән бөјүк шәхсијјәтләри барәдә, отузунчу илләр гырғынларынын гурбанлары барәдә ачыг данышмаг имканы вериб. Тәәссүф ки, һәлә дә бу имкандан лазымынча истифадә едә билмирик. Гајыдан, бәрпа едилән адларын далынча онларын әсәрләринин, зәка ишығынын ортаја чыхмасы чох ләнкијир. «Ингилаби тәмизләнмәнин», «милләтчилијә» гаршы мүбаризәләрин, пролеткултчулуғун, отузунчу илләр репрессијасынын гурбаны олмуш бә'зи адлар дәнә-дәнә чәкилсә дә онларын ирсинин топланмасы вә нәшри илә мәшғул олан аздыр.

Мәни ән чох нараһат едән мәсәләләрдән бири дә илләр узуну арасыкәсилмәјән јазылара, чыхыш вә тәләбләрә бахмајараг республикамызда тарихи абидәләрә сојуг, бикәнә мүнасибәтин давам етмәсидир. Мәдәнијјәт назирлијимиз мадди-мәдәнијјәт абидәләри әтрафындакы сөз-сөһбәтләри сојуг бир сүкутла гаршылајыр, бу јөндә чидди бир тәрпәниш дујулмајыр. Халг мусигисинә, халг сәнәтләринә мүнасибәт дә јарытмаздыр. М. Ф. Ахундовун јубилеј кечәсини хатырламаг кифајәтдир. Азәрбајчан мусигиси сон дәрәчә пис тәмсил олунмушду. Бу консертлә Азәрбајчан мусиги мәдәнијјәтинин индики сәвијјәси һаггында гонаглара нә демәк оларды? Нә вахта гәдәр биз мәдәнијјәтимизин јүксәклијини Авропаны јамсыламагла тәсдигә чалышачағыг?!

Отузунчу илләрин он минләрлә гурбанынын һәлә сәнәдләри вәрәгләнмәјиб, күнаһсыз вәтәндашларымыза бәраәт верилмәјиб. Сов.ИКП МК Сијаси Бүросунун хүсуси комиссијасында ијирминчи, отузунчу илләрдә верилмиш «һөкмләрин» јенидән арашдырылмасы вә онларча сијаси хадимин, елм-сәнәт адамынын кечикмиш һаггынын гајтарылмасы халгы үрәкдән севиндирир... Бизим бәраәт көзләјәнләримизә дә нөвбә чатмалыдыр...

Ијирминчи јүзиллијин сону — техника вә елми ингилаблар дөврү — халгларын өз көкүнә, кечмишинә, илкинлијә, милли мәдәнијјәтләрин дәрин гатларына дөнүш, өзүнүдәрк дујғусунун күчләнмәси илә сечилир.

Ашкарлыг өлкәмиздә халглар арасындакы мүнасибәтләрә јени һава кәтирди. Бә'зи кизли конфликтләр ачылмагла ортаја көзләнилмәз һадисәләр чыхса да, һәр һалда бу јени һава даһа е'тибарлы әмәкдашлыг, әлагә формалары јарадыр. Милли тарихләрдән, ән'әнә вә сәрвәтләрдән, милли дилдән халгын варлығынын башлыча шәртләри кими, чәсарәтлә вә ачыг данышмаг сон илләрә гәдәр бизә утопик бир арзу кими көрүнүрдү.

Милләтләрин мә'нәви мүһитиндәки интибаһ, дирчәлиш өлкәнин үмуми инкишафына чидди тәкан верә биләр. Буна көрә дә ајры-ајры республикаларда ана дилинин истифадә даирәсинин даралмасына, рәсми мәчлисләрдә вә дәфтәрхана ишләриндә, елмин вә истеһсалатын мүхтәлиф саһәләриндә милли дилләрин сыхышдырылмасына гаршы күчлү е'тираз далғасы, әслиндә, јенидәнгурманын маһијјәти вә мәгсәдләри илә сых бағлыдыр. Азәрбајчан КП МК-да ана дилинин вәзијјәти вә инкишаф проблемләри илә бағлы мүшавирә бу мәсәләнин нә гәдәр чидди ичтимаи-сијаси әһәмијјәт дашыдығыны бир даһа нүмајиш етдирди. Бу ил Бакыда ана дили мәктәбләринин биринчи синифләринә ушаглар даһа кур вә һәвәслә кәлирләр. Бу, һамымызы севиндирсә дә һәлә ишин бир тәрәфидир. Чүнки күлл һалында Бакынын идарә вә мүәссисәләриндә, рәсми дәфтәрләрдә ана дилинә гајғы һаггында данышмаг һәлә чох тездир. Тәәссүф ки, һәтта мәдәнијјәт очагларында, бә'зи јарадычылыг тәшкилатларында, почт-телеграф ишләриндә дә ана дилинә өкеј мүнасибәт вар. Нијә дилимиз өз јурдумузда өзүнү гонаг кими һисс етсин?! Ушаг бағчаларында, күтләви тәдбирләрдә, мәктәблиләрин үмумшәһәр топланышларында, јени ил шәнликләриндә вә пионер дүшәркәләриндә, бир сөзлә, јени нәслин тәрбијәсинә тә'сир көстәрән јерләрдә ушагларымыз нијә гәриб вәзијјәтиндә галсынлар?!

Заман әдәбијјат вә инчәсәнәт хадимләри, елми вә педагожи мүәссисәләр гаршысында халгын мәнафеји наминә ишләмәк үчүн кениш имканлар ачыб. Ән ади һәгигәтләри дејә билмәк һәсрәтијлә јашадығымыз илләр архада галыб. Јалныз күчә-базарда, еһтијатла, пычылтыјла кедән сөһбәтләр инди ән бөјүк мәчлисләрин мүзакирә мөвзусуна чеврилир. Ојанан көкләрлә, дирилән јаддашла тарихимизин зорла унутдурулмуш гатларындан халг дүһасынын шәһдиширәси ахыб кәлир; әгидәси јолунда гурбан кедәнләрин мәтин вә мүбариз нәфәси нәфәсимизә гошулур. Халг мә'нәвијјаты вә мәишәтинин дүнәнә кими примитив вә архаик сајылан көзәлликләри јени һәјат газаныр. Бөјүк һәјат ағачымыз јенидән чичәкләјир. Ону истидән-сојугдан горумаг, көһнә сәһвләримизи тәкрар етмәмәк барәдә дәриндән дүшүнмәлијик.

Сабир РҮСТӘМХАНЛЫ.